

BALTISAKSLANE PETERBURI KEISERLIKUS TEADUSTE AKADEEMIAS. F. J. WIEDEMANNI ARHIIV

MARIA JERMAKOVA

Vene keelest tõlkinud Jüri Valge

Annotatsioon. Põhiliseks allikaks Wiedemanni akadeemilise karjääri uurimisel on Peterburi Keiserliku Teaduste Akadeemia toimik kolleegiuminõunik Wiedemanni määramise kohta erakorraliseks akadeemikuks. Toimik on avatud 19. detsembril 1856. a, viimane dokument on dateeritud 30. maiga 1888.

Võtmesõnad: teaduslugu, keeleteadus, Wiedemann

Akadeemik Ferdinand Johann Wiedemanni arhiiv asub Vene Teaduste Akadeemia Peterburi filiaalis. Kõik dokumendid, mis on arhiivi kartoteegis koondatud tema nime alla, võib tinglikult jagada nelja rühma.

1. Akadeemiale üle antud teaduslike tööde autograafid. Arhiivis säilitatakse ühtainust niisugust tööd – mari-saksa sõnaraamatu käsikirjalist varianti (103 lk käsitsi kirjutatud teksti).
2. Ametlikud arvamused turkoloog V. V. Radlovi ja komi keele uurija A. J. Popovi tööde kohta.
3. Üksikud kirjad akadeemikutele A. A. Kunickile, A. A. Bungele, A. A. Strauchile, V. V. Radlovile.
4. Dokumendid, mis on seotud Wiedemanni valimisega Peterburi Keiserliku Teaduste Akadeemia erakorraliseks, seejärel aga täisliikmeks, ning dokumendid, mis on seotud tema teenistusega akadeemias.

Akadeemiku arhiivi on jõudnud eessõna tema eesti-saksa sõnaraamatu teisele trükile. See on dateeritud aastatega 1890–91 ja pärineb tuntud eesti valgustajalt Jakob Hurdalt. Arhiivis säilitatav autograaf oli nähtavasti antud arvamuse saamiseks akadeemik A. A. Kunickile.

Põhiliseks allikaks Wiedemanni karjääri uurimisel on „Keiserliku Teaduste Akadeemia toimik kolleegiuminõunik Wiedemanni määramise kohta erakorraliseks akadeemikuks” (fond 2, nimistu 17, nr 25). See sisaldab loomult erinevaid dokumente ja materjale. Vaatamata toimiku nimele, katavad selle materjalid kogu Wiedemanni teadusliku tegevuse aja Peterburis alates erakorraliseks akadeemikuks valimisest kuni tema surmani.

Toimik on avatud 19. detsembril 1856. a (kõik kuupäevad on vana kalendri järgi), viimane dokument on dateeritud 30. maiga 1888. Toimik sisaldab 65 lehte käsikirjalisi ja trükitud tekste ning pakub laiu võimalusi arhiiviarheoloogia jaoks. Siinses artiklis viidatakse toimiku vastavatele lehtedele.

Kuivad ja esimesel pilgul sageli igavad ametlikud dokumendid avavad tähelepanelikumal vaatlusel ukse Peterburi Keiserliku Teaduste Akadeemia kütkestavasse maailma. See maailm, riik riigis, kadus koos Vene impeeriumiga, jättes endast maha tohutu kultuurilise ja teadusliku pärandi. Tundes hästi seda pärandit, teame ometi väga vähe tolle maailma sisemisest elust, tema rituaalidest ja reeglitest, keelelisest etiketist, tema kodanike, akadeemia liikmete, vastastikuste suhete süsteemist. Wiedemann on baltisaksa aristokraatia esindaja. Juba tema päritolu oli pääsmeks akadeemia elitaarsesse „klubisse”, mille rahvuslik koosseis 19. sajandi keskel oli üpris kirju.

Wiedemanni valimine erakorraliseks akadeemikuks kujutas endast tavalist akadeemilist rituaali. Protsessi juhtis akadeemia täisliige Franz Anton Schiefner. Just tema koostas ja allkirjastas Wiedemannile antava soovitusel saksakeelse mustandi. Soovitus oli valimiste ettevalmistamise tähtsaim element. See pidi olema teaduslikust vaatepunktist sisukas, aga samal ajal lihtne, et olla arusaadav pühendamatele, eelkõige eri tasandi ametnikele. Suur osa dokumentidest koostatigi keeles, mis oli arusaadav kõigile akadeemia liikmetele, ja tõlgiti pärast vene keelde. Niisugune oli asjaajamise, aga samuti teadusliku ja inimliku suhtlemise norm. Akadeemia ajaloo-filoloogiaosakonna (või, nagu tollal öeldi, klassi) põhiline töökeel, võrdselt vene keelega, oli saksa keel.

Akadeemik Schiefneri soovitus on juba ametlik dokument, aga „sisemiseks kasutamiseks”. Soovitus on tõlgitud vene keelde ja laitmatu kantseleikäekirjaga ümber kirjutatud. Allkirja sellele dokumendile, mis elab juba oma uut elu, annavad vene keeles akadeemikud M.-F. Brosset, J.-A.-B.

Dorn, O. v Böhlingk ning viimasena Schiefner ise. Wiedemann muutub „härä Widemaniks” ühe *n*-iga (vene tähtedega kirjutatult – tõlkija).

Schiefneri soovitusel olulised punktid:

- Wiedemann on kadunud akadeemik Andreas Johan Sjögreni pärija ning väärikas järglane.
- Ta on juba kaua teinud akadeemiaga koostööd (alates 1854. a on ta akadeemia kirjavahetajaliige). 1854. a saatis akadeemia talle läbivaatamiseks Aasia muuseumi mordva ja mari materjalid.
- Wiedemannil on kindel seisund ühiskonnas. Ta on Revali kubermangugümnaasiumi vanemõpetaja, kolleegiuminõunik ja rüütel (*der Oberlehrer an dem Gouvernementsgymnasium zu Reval, Collegienrath und Ritter*).
- Tema kolm peamist tööd on saanud Demidovi auhinna konkursil, kõige prestiižsemal tol ajal, akadeemia kõrge hinnangu. Tööde nimetused on soovitusel saksa keeles:¹

Versuch einer Grammatik der syrjänischen Sprache nach dem in der Übersetzung des Evangelium Matthäi gebrauchten Dialekte. Reval, 1847. 144 lk.

Versuch einer Grammatik der tscheremissischen Sprache nach dem in der Evangelienübersetzung von 1821 gebrauchten Dialekte. Reval, 1847. [4], 272 lk.

Grammatik der wotjakischen Sprache nebst einem kleinen wotjakisch-deutschen und deutsch-wotjakischen Wörterbuche. Reval, 1851. XLVI, 390 lk.

„Need kolm teost on trükitud akadeemia kulul ning teine ja kolmas neist tõid endaga kaasa Demidovi preemia.” (leht 14a–14b) See on oluline detail – akadeemia panustab oma tulevase liikme toetamise.

Wiedemann sai akadeemia liikmeks kui idasoo keelte (*ostfinnischen Sprachen*) „aktiivne uurija”. Schiefner kirjutab, et Wiedemann on ilmutanud huvi ka läänesoo keelte (*westfinnischen Sprachen*) vastu. Selleks

---

¹ Wiedemanni trükis avaldatud tööde viiteid on artiklis täpsustatud Mare Pikkeli koostatud bibliograafia alusel: Trükis avaldatud tööd. – Paul Ariste. Ferdinand Johann Wiedemann. Kolmas trükk. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2005. 159–176. (Toimetaja märkus.)

ajaks oli akadeemia avaldanud tema kaks lühikest eesti keelega seotud artiklit:

Ueber die neueste Behandlung der ehstnischen Grammatik. – Bulletin Hist. Philol. T. XIII, 1855, № 3, 4, 5 veerg 33–80; № 6, 7 veerg 81–99. (Mélanges russes T. II, lk 669–758.)

Ueber das Wotische in seiner Stellung zum Ehstnischen. – Bulletin Hist. Philol. T. XIII, № 17, 18, 19 veerg 299–304; № 20, 21 veerg 327–336; № 22 veerg 337–346. (Mélanges russes T. III, 1856, lk 173–206.)

Schiefner ei saanud mainimata jätta ka Wiedemanni teeneid botaanika valdkonnas, nimelt teost (koos F. E. Weberiga), mis „vääris Demidovi konkursil äramärkimist” (leht 15):

Beschreibung der phanerogamischen Gewächse Esth-, Liv- und Curlands mit möglichst genauer Angabe der Fundorte und der geographischen Verbreitung nebst Andeutung über den Gebrauch in medicinischer, technischer und öconomischer Beziehung. Reval, 1852. CXXVI, [2], 664 lk, 4 tabelit.

Wiedemann „püüdis selles muu hulgas selgitada taimede nimetusi ja järelikult aitas teatud viisil kaasa lingvistika eesmärkide saavutamisele.” (leht 15)

Soovitus lõpeb üldise järeldusega: „Diese kurze Uebersicht der wissenschaftlichen Leistungen Wiedemanns dürfte hinreichen um ihn als einen würdigen Nachfolger Sjögrens auf dem Gebiet der finnischen Sprachen zu bezeichnen.” (leht 5a)

Ametlikus venekeelses tõlkes (siinne tõlge saksa keelest – tõlkija) kõlab see fraas järgmiselt: „Sellest Wiedemanni teaduslike saavutuste lühikesest ülevaatest peaks piisama, et nimetada teda akadeemik Sjögreni vääriliseks järglaseks soome keelte alal.” Ja edasi: „Esitades teda, kooskõlas lahkunud Sjögreni enda arvamusega Wiedemanni teaduslike saavutuste kohta, Sjögreni surma järel täitmata jäänud kohale, julgeme me loota, et temale kui perekonnapeale kindlustatakse vahendid, mis on piisavad elamiseks Peterburis.” (leht 15b) Missugune kõrge paatos kogu dokumendis – ja missugune maine finaali! Akadeemikud tuletavad meelde igavest teemat „teadus ja raha”.

Tegelikult võttis selle teema üles Wiedemann ise. Vanemõpetaja (*der Oberlehrer*), kolleegiuminõunik (*Collegienrath*) ja rüütel (*Ritter*) ei torma

uisapäisa Revalist Peterburi, provintsist impeeriumi pealinna. Tulevane akadeemik seisab oma kodus kindlalt jalgadega maa peal ja muretseb tõsiselt enda ja oma perekonna tuleviku pärast selles illusoorises Peterburis. Ta kirjutab Schiefnerile erakirja, milles esitab otse oma ümberkolimise tingimused. Schiefner teeb sellest kirjast väljavõtte ning saadab akadeemiale (vt joonis 1).

Dokumendi ametlik tõlge vene keelde (edaspidi on tsitaadid tõlgitud vene keelest – tõlkija):

„Oma ümberkolimise Peterburi pean ma tegema sõltuvaks järgmistest tingimustest:

1) Kui akadeemia põhikiri näeb ette, et tema koosseisu astuv uus liige on väärt adjunkti nimetust, aga mitte korralise või erakorralise akadeemiku oma, siis pean paluma, et lisaks korterirahadele, mis moodustavad, nagu ma olen kuulnud, tuhat kakssada rubla maksutähtedena, et minule määrataks vähemalt erakorralise akadeemiku töötasu: missuguse nimetuse all ma võin elada minule armsat ala teenides, see on minule ükskõik; üleüldse ei aja ma taga tiitlit, vaid soovin endale ainult kindlustatud äraelamist.

2) Et sellest töötasust, tuhat rubla hõbedas, üks kolmandik oleks minule välja makstud ilma aruandekohustusega – ümberkolimiskulude ja esimeste sisseseadmiväljaminekute katteks, nagu muu hulgas näeb ette ka seadus.

3) Praegu kasutan ma lisaks töötasule, 1800 rubla maksutähtedena, samasugust summat pensionina ja ma soovin, et see pension oleks jätkuv ka Peterburis, sõltumata sealsest töötasust, sellepärast et ka see suurem töötasu, kuigi moodustabki nominaalselt peaaegu samapalju, kui ma saan siin palka ja pensioni koos võetuna, on siiski ebaapiisav selleks, et kindlustada minule Peterburis see tegelik sissetulek, mida ma kasutan siin.

4) Et pärast viieaastast ametikohustuste täitmist akadeemias muudetakse minu surma korral minule seal määratud töötasu tuhat rubla hõbedas pensioniks minu perekonnale. Kui ma jätkaksin siin selle aja jooksul oma praegusel töökohal, siis suureneks minu praegune pension ühe viiendiku võrra, kuid ma kaotaksin selle kõrgenduse, kui ma lähaksin praeguselt kohalt erru ja tekitaksin sellega selgelt kahju oma perekonnale, kes peaks tõstetud pensioni asemel hakkama saama pensioniks ainult sealse töötasuga võrdset summat.

reparierte von
M. Wiedemann

Aus einem Briefe des Oberlehrers Collegienrath und Rector
F. Wiedemann an N. Schiefner.

Ich muß meine Uebersiedelung nach Mitterburg von
folgenden Bedingungen abhängig machen:

1, Wenn es die Einrichtung der Akademie mit sich bringt, daß die
neuen Entsetzten nur als Adjuncten, nicht als ordentliche oder außer
ordentliche Akademiker besetzt werden, so würde ich wenigstens
bitten müssen, daß außer dem Quartiergeh. welches, wie ich höre,
zweyhundert Rabel Banco beträgt, wenigstens der Gehalt des
aufserordentlichen Akademikers mir gezahlt würde; unter welchem
Namen ich für mein Lebensjahr leben könnte, ist mir gleich-
gültig, und es kommt mir gar nicht auf einen Titel an, sondern
eher nur auf eine gesicherte Existenz.

2, Von diesem Gehalte von tausend Silberrubeln müßte ich,
was, wie ich glaube, auch allgemeines Gesetz ist, ein Drittel im
Voraus ohne Abrechnung erhalten, zur Bestreitung des Kosten
des Uebersiehens und Einrichtens.

3, Ich bezöge jetzt neben meinem Gehalt drosselche Summe
1800 R^e Banco als Pension und ich müßte die Zusicherung
haben, daß ich diese Pension auch in Mitterburg neben dem
dortigen Gehalt fortbezogen würde, denn sonst würde auch dieser
größere Gehalt, obgleich er nominal vor sich etwan beträgt, als ich
hier an Gehalt und Pension zusammen habe, doch wohl dort
mir nicht dasselbe sichere Auskommen gewähren, wie ich es hier habe.

4, Ich müßte die Sicherheit haben, daß, wenn ich nach
fünfjähriger Amtsführung bei der Akademie sterbe, der dort ge-
nosserne Gehalt von tausend Silberrubeln meiner Familie auch als

Joonis 1. Fragment Wiedemanni tingimustest, Schiefneri väljavõtte auto-
graaf (leht 6a)

Soovin, et need tingimused ei paistaks olevat tekkinud arvamusest, nagu ma peaksin akadeemiasse kutsutavale uuele liikmele tavaliselt pakutavaid tingimusi mittepiisavaks hüvituseks minu seniste tööde eest. Ma hoolin samavõrra vähe nii rahast kui nimetustest ja tiitlitest, minu ainuke mure seisneb selles, et minu toimetulek Peterburis oleks kindlustatud. Oleks kergemeelne loobuda kiindumuse tõttu minu uurimuste armastatud ainesse siinsest kindlast kohast minu lähedaste kahjuks.” (leht 16a–17a)

Wiedemanni kiri kannab selgelt usalduslikku iseloomu. Schiefner peab võimalikuks teha selle sisu juhtkonnale ja kolleegidele teatavaks, kirjutades sellest lõigud ilma mingisuguste muudatusteta lihtsalt ümber. Tähelepanuväärne on see vabaduse määr, millega Wiedemann esitab oma tingimused tööleasumiseks Keiserlikku Teaduste Akadeemiasse. Riigi või valitseja teenimise aade selles läkituses puudub: „... missuguse nimetuse all ma võin elada minule armsat ala teenides, see on minule ükskõik /---/ üleüldse, ma ei aja taga tiitlit /---/ ma hoolin samavõrra vähe nii rahast kui nimetustest ja tiitlitest ..” Inimene asub teenistusse keiserlikku akadeemiasse, asutusse, kus viimane sõna jääb alati Tema Keiserlikule Kõrgusele, kus kehtib trooni ja riigi, aga samuti Venemaa huvide teenimise idee. Teda aga erutab selle juures esimeses järjekorras „isikliku” perekonna heaolu ja võimalus rahuldada oma „isiklike” teaduslikke huve.

Valimised toimusid 11. jaanuaril 1857. a. Wiedemann valiti ajaloolilooloogiaosakonna erakorraliseks akadeemikuks. Valiti, kuid esialgu ta selleks veel ei saanud. Bürokratiamasin liikus aeglaselt.

6. veebruaril 1857. a sai Tartu Õpperingkonna Valitsus ametliku kirja Peterburi Keiserlikult Teaduste Akadeemialt. 11. veebruaril saadeti Peterburi Tartu Õpperingkonna kuraatori vastus: „Vastuseks Akadeemia 6. veebruari kirjale number 204 on minul au teatada, et ma omalt poolt ei näe takistusi Revali gümnaasiumi vanemõpetaja kolleegiuminõunik Wiedemanni siirdumisele nimetatud akadeemiasse ja sellega kooskõlas on minul au lähendada siinjuures H.[ärra] Wiedemanni teenistusleht. Senaator von Bradke” (Jegor Fjodorovitš von Bradke, 1796–1861). Tartust saadetud dokument on koostatud vene keeles (vt joonis 2).

28. veebruaril 1857. a kirjutab akadeemia president rahvahariduse ministri Avraam Sergijevitš Norovile kirja palvega taotleda Tema Keiserliku Kõrguse kinnitust kolleegiuminõunik Wiedemanni nimetamisele erakorraliseks akadeemikuks soome hõimude filoloogia ja etnograafia alal.

въ Дерптѣ

11 Февраля 1857 года

№ 331

10
16/10

Въ Императорскую Петербургскую Академію Наукъ.

На отномненіи оной Академіи отъ 6 сего Февраля съ № 2014^м мною есть уведоमितъ, что съ сего стороны не вступило предметствія къ перемѣщенію Стараго Братей Ревельской Гимназіи Кавалерскаго Свѣтлица Видемана въ оную Академію, и въ случаѣ того мною есть препроводитъ при семъ Офоруцимерной ослѣдки Г. Видемана спискомъ.

Секретарь Фридрихъ Бредъ

Правитель Канцеляріи Н. Вильбу

Joonis 2. Tartu Õpperingkonna kuraatori teatis (leht 10a)

Möödub 6 kuud. 1. septembril 1857. a saadab Wiedemann akadeemiasse järgmise sisuga kirja (see on akadeemia kantseleis registreeritud juba 4. septembril) (vt joonis 3).

Kirja ametlik tõlge vene keelde on järgmine.

„Teaduste Akadeemia bülletäänist, aga samuti eraviisilistest kuuldustest on mulle saanud teatavaks minu valimine käesoleva aasta alguses erakorraliseks akadeemikuks soome murrete alal. Sellest on möödunud juba rohkem kui pool aastat, kuuldused valimisest ei ole kinnitust leidnud ja see asjaolu on asetanud mind ettenägematutesse raskustesse. Pidades silmas vajadust järgneda minule niivõrd austavale kutsele kohe, kui mind kutsutakse, kandsin ma hoolt – neist kuuldustest teades –, et katkestada kõik sidemed, mis võiksid mind kinni hoida minu praeguses elukohas, ja neid taastada on praegusel ajal väga raske.

Ülalnimetatut tõttu on mul au pöörduda Keiserliku Teaduste Akadeemia poole kõige lugupidavamalt palvega: anda minule teada, kas ma olen tegelikult valitud erakorraliseks akadeemikuks ja kas minu ees seisab, sellisel juhul, vajadus kolida ümber Peterburi. Ma olen veendunud, et soovi saada selle kohta ammendavat vastust ei peeta kohatuks kannatamatuseks või uudishimuks.” (leht 19a–19b)

Kuidas on muutunud akadeemia poole pöördumise toon! Wiedemann on segaduses ja ärritunud, ta ilmselt ei oodanud sündmuste niisugust, täiesti alandavat arengut.

Kuue kuu jooksul ei suutnud akadeemia informeerida Wiedemanni tema valimisest. Akadeemia on ju keiserlik, aga tsaar Aleksander II ei olnud oma sõna veel öelnud. Sellel on üks põhjus – rahvahariduse minister ei olnud ettepanekut kõrgeima kinnituse saamiseks teinud. Akadeemia president krahv D. N. Bludov (1785–1864) pöördub kirjaga senaatori, akadeemiku, riiginõukogu liikme õukonna *Oberschenk*-i vürst Pjotr Andrejevitš Vjazemski (1792–1878) poole:

„Kirjaga nr 322 käesoleva aasta 25. veebruarist oli minul au pöörduda H.[ärä] rahvahariduse ministri poole palvega kõrgeima kinnituse taotlemiseks kolleegiuminõunik Wiedemanni valimisele erakorraliseks akadeemikuks.

Saamata kuni praeguse ajani vastust nimetatud pöördumisele, pean ma oma kohuseks paluda Teie Hiilguse kaasabi selle juhtumi kõige kiiremaks lahendamiseks.

mit abzuwarten

Am 16. April 1857

18

repetita in repetitum
repetitum

Ch

der Kaiserlichen Akademie

der Wissenschaften

Wie dem Willen der Akademie mit mir dem Abg. zu-
 nachst Willkürlichen falls in Erfahrung, daß ich aus Ansehn
 dieser Gesandte für die Stelle eines ordentlichen Akademiker
 im Laufe der künftigen Session zu wählen sei, so mir dieses
 Absehn aus der Höhe mit ganz überall bekannt geworden, daß
 ich mich, das selbsten über ein solches Gesandte Bescheidigung der
 Hoff. nachlassen ist, in nunmehrige Anlegen ganz gebühre.
 Ich will aber ich selber, dem nicht so unangenehm Brief, wenn er
 mir nicht entgegen fällt, bald möglich folgen zu können, nach
 Anfertigung der neuen mich nicht veranlaßt geht so lang geordnet,
 wie das mit meiner Pensionierung, diese Jahre nach der Pen-
 sion, wie die bevorstehende Zeit nicht abwarten, nicht Licht, mich
 nicht abwarten Zeit für längere Zeit nicht möglich ist.

So hoffe ich denn, daß ich die Kaiserliche Akademie der Wissen-
 schaften nicht als ein ordentliches Mitglied oder Gehilfen
 von meiner Stelle aufgegeben wird, wenn ich die Zeit nicht
 zeitig demnachkommen zu Ansehn der Sache bitte, ob das,
 was ich aus meiner Hoff. erfahren, nicht die Qualität ist,
 und ich mich demgemäß nach dem zu einer Unbefriedigung
 nach der Befriedigung bereit zu fallen ist, oder ob die be-
 friedigung nicht erfolgen kann, und ich mich nicht Befriedigung nicht
 in meine befristete Anfertigung nicht leben falls. - Den 16.
 April. 1857.

Christian Gottlob Ademann

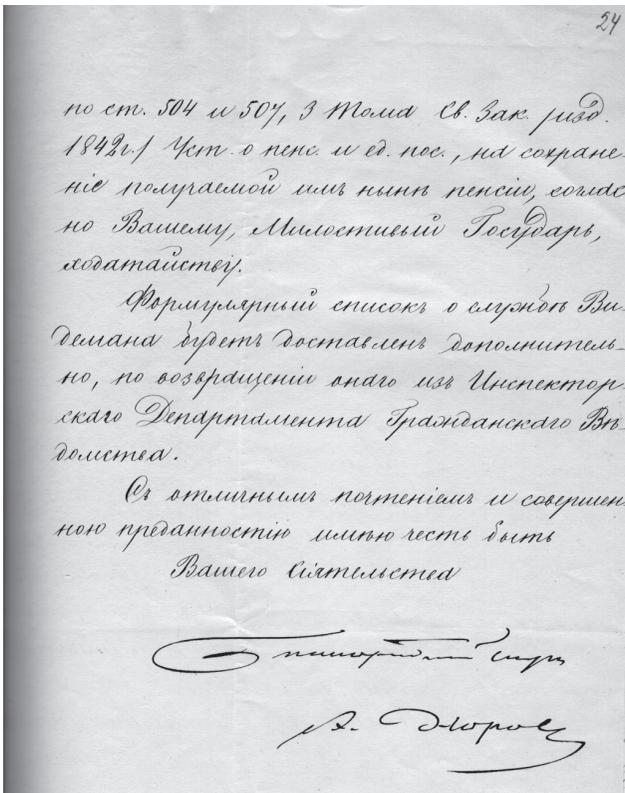
Joonis 3. Wiedemanni kirja autograaf (leht 18a)

Palun võtke vastu minu tõelise austuse ja täieliku truuduse kinnitust.”

Juba 9. oktoobril (kuu aega pärast seda, kui Wiedemann oli kirja saatnud!) saadab rahvahariduse minister akadeemia presidendile dokumendi, millega kinnitatakse Johann Ferdinand Wiedemanni erakorraliseks akadeemikuks Venemaa soome hõimude filoloogia ja etnograafia alal. Tema pensionile 514 rubla ja 60 kopikat lisaks määratakse talle töötasu üks tuhat rubla seitsekümmend kaks kopikat hõbedas aastas (vt joonis 4).

Mis oli rahvahariduse ministeeriumi ilmse venitamise taga Wiedemanni-küsimuses, ei saa me kunagi teada; samuti nagu sedagi, mida tundis rahvahariduse minister A. S. Norov (1795–1869), kirjutades dokumendi lõpus „Teie Hiilguse kõige alandlikum teener A. S. Norov” (vt joonis 5).

Joonis 5. Minister A. S. Norovi allkiri (leht 24a)

On täiesti selge, et akadeemia presidendi pöördumine vürst Vjazemski poole otse, minnes mööda rahvahariduse ministrist, oli erakordne sündmus. Vjazemski on Venemaa 19. sajandi ajaloo uurijatele hästi teada. Vürstil oli vaba juurdepääs Aleksander II perekonnale, tema roll Wiedemanni saatuses ei saanud olla juhuslik.

Möödub kaks aastat. 5. augustil 1859. a allkirjastavad akadeemikud Brosset, Stephani ja Böhrling saksakeelse mustandi dokumendile, mis avab Wiedemannile tee akadeemia täisliikmeks.

See on pöördehetk vene fenno-ugristika ajaloos. Lahkunud Sjögren ühendas ühes isikus soome ja kaukaasia keelte uurimise. Brosset, Stephani ja Böhrling põhjendavad vajadust asutada iseseisev akadeemiline koht ja avada eraldi soome keelte teadusliku uurimise suund. „See valdkond on juba iseenesest niivõrd ulatuslik ja oma mõnes osas veel nii vähe läbi töötatud, et nõuab ühe inimese kogu rakendust.” (leht 31)

Wiedemann võeti erakorralise akadeemiku kohale kooskõlas akadeemia reeglitega. „Kuid praegu, kui H.[ärra] Wiedemann on peaaegu kahe aasta jooksul töötanud oma tavapärase ülesannete täitmiseks akadeemias endas, peavad allakirjutanud oma kohuseks Tema Hiilguse Härra Presidendi nõusolekul ja põhikirja alusel soovitada teda korraliseks akadeemikuks Tema Kõrguse poolt eraldatud majanduskulude raames ning kadunud Sjögreni koha täitmiseks.” (leht 31)

Wiedemanni valimine korraliseks akadeemikuks pole samuti bürookraatlikest intriigidest vaba. Ta on noorim erakorraline akadeemik. On ka vanemaid. Ta rikub järjekorda. Seoses sellega kirjutavad Brosset, Stephani ja Böhrling: „Arvatavasti ei tahaks mitte keegi meist sellel põhjusel takistada selle erakorraliste akadeemikute hulgas noorema, keda asjaolud selles suhtes kõige enam soosivad, edaspidist loomingu teed.”

Wiedemanni korraliseks akadeemikuks valimise protokoll 19. augustist 1859 on loomulikult koostatud prantsuse keeles. Prantsuse keel oli akadeemia teadusliku bülletàäni ja protokollide ametlikuks keeleks. Ajaloo-filoloogiasakonna koosolekust võttis osa 8 inimest, poolt hääletas 8, vastu – mitte ühtegi. „Otsus: [härra] Wiedemann kuulutatakse valituks ja tema valimine esitatakse heakskiitmiseks [akadeemia] pleenumile.” (vt joonis 6).

Missugust vastukaja leidis Wiedemanni valimine vene ühiskonnas, pole autorile teada. Teada on see, et avalikkus suhtus suure huviga kõigeste, mis akadeemias toimus. Uue korralise akadeemiku valimine oli

Académie Impériale des sciences.

Classe *Historia Philologica*

Séance du mercredi 19. Août 1857

PROTOCOLE D'ÉLECTION.

Candidat proposé : *M. Wiedemann*

Au grade : *d'Académicien Ordinaire*

Nombre des membres de la Classe, résidant à St.-Petersbourg: *8*

Nombre des votans: *8*

Majorité légale: *6*

RÉSULTAT DU SCRUTIN:

Candidat	Voix affirmatives	Voix négatives
<i>M. Wiedemann</i>	<i>8</i>	<i>0</i>

Conclusion: *M. Wiedemann est proclamé élu et cette élection sera soumise à l'approbation du Sénat.*

Le Secrétaire Perpétuel P. Veyler

- M. Ostrowski*
- M. Pfeiffer*
- L. Schwan*
- A. Naud*
- A. Schiefus*
- M. Veltjens*
- Rudin*

Joonis 6. Protokoll Wiedemanni valimise kohta korraliseks akadeemikuks akadeemia ajaloo-filologiaosakonna koosolekul (leht 36a)

sündmus. 18. septembril 1884. a kirjutasid akadeemikud Wiedemann, Nauck ja Böhtlingk alla „Esildisele riiginõunik Vassili V. Radlovi valimise kohta ajaloo ja Idamaade kirjanduse akadeemikuks” (fond 24, nimistu 1, nr 143).

Soovitus on standardne: andekas ja viljakas teadlane, tööde loetelu. Siiski ilmneb ka midagi uut: põhjendus kasulikkuse kohta Venemaale, integreeritus vene ühiskonda. Oli ju Radlov Venemaale elama asunud puhastverd sakslane. „Lõpuks märgime, et Radlov, kes kuulub Venemaale oma 25-aastase viibimisega siin ja siinse peaaegu katkematu riikliku teenistusega, valdab sedavõrd vene keelt, et mitte ainult ei räägi seda vabalt, vaid ka kirjutab õigesti, nagu tõendavad tema erinevad, geograafilise ja etnograafilise sisuga artiklid.”

1856. a esitab Wiedemann metoodilise järjekindlusega oma tingimused akadeemiasse astumiseks: teda paneb tõsiselt muretsema vaid oma perekonna heaolu. 28 aastat hiljem, 1884. a kirjutab Wiedemann kolleegile soovituse, milles on fraasid „kuulub Venemaale”, „valdab vene keelt”. Mis see siis on, teadvuse evolutsioon või andam olukorrale? Aga olukord, milles Radlovit valiti, oli keeruline. Uudised ja Börsileht number 303 (2. novembril 1884. a):

„Radlovi valimine akadeemikuks. Asjade käik meie teaduste akadeemias on rohkem kui üks kord kutsunud esile vene ühiskonna ja trükisõna teravdatud tähelepanu enda vastu, ning tavaliselt mitte rahulolu mõttes, vaid nimelt rahulolematuse mõttes asjade vastavuse suhtes nõudmistele, missuguseid meie ühiskond esitab oma akadeemikutele. Kaebused akadeemia peale algasid väga ammu, vähemalt poolteistsada aastat tagasi, ja kestavad peaaegu ühes ja samas suunas tänapäevani. Nende olemus – nii nagu Lomonossovi ajal nii ka meie päevil – seisneb selles, et akadeemias on ülekaalus saksa mõju ja et valitseva partei intriigid ei anna teed vene teadlastele ning toovad endale ohvriks vene teaduse elulised huvid. Seejuures väärib tähelepanu see asjaolu, et need kaebused, tavaliselt, kõlavad kõige valjemini akadeemia enda keskkonnas, ja seejuures mitte ainult kolleegiumi venelastest, vaid ka välismaalastest liikmete suust, teadusele kõige enam andunud ja selle jaoks kõige rohkem töötanute hulgast.”

Wiedemanni, Böhtlingki ja Naucki valik osutus õigustatuks. Radlov läks ajalukku kui vene turkoloogia rajaja. Akadeemikud ei eksinud. Kuid

missugust ühiskondlikku resonantsi leidis 19. sajandi 80. aastail järjekordse sakslase akadeemikuks valimine! Missuguseid tundeid elas selle juures läbi Wiedemann? Tema venekeelne allkiri akadeemia arvukatel dokumentidel paistab isegi grafoloogia mittespetsialistile üpris ebakindel. Wiedemanni juhutatud koosoleku protokoll järgi (10. novembrist 1864. a) oli Peterburi Keiserliku Teaduste Akadeemia ajaloo-filoloogiaosakonna koosseis järgmine:

Brosset, Marie-Félicité. 1802–1880. Orientalist, grusinoloog, armenoloog.

Böhtlingk, Otto von. 1815–1904. Akadeemik 1856. aastast. Sanskriti keele spetsialist.

Dorn, Johann-Albrecht-Bernhardt. 1805–1881. Akadeemik 1841. aastast, Aasia muuseumi direktor 1842–1881.

Kunick, Ernst-Eduard. 1814–1899. Ajaloolane.

Nauck, August-Karl. 1822–1892. Akadeemik 1858. aastast. Antiikkirjandusloolane, klassikaline filoloog.

Schiefner, Franz-Anton. 1817–1879. Erakorraline akadeemik 1854. aastast. Orientalist. Sündinud Revalis.

Stephani, Ludolph-Eduard. 1816–1887. Antiikajalugu ja filoloogia.

Ustrialov, Nikolai Gerassimovitš. 1805–1870. Antiikajalugu, raamatu „Peeter Suure valitsemise ajalugu” (I–V, 1858–1864) autor.

Vesselovski, Konstantin Stepanovitš. 1819–1901. Akadeemia alaline sekretär, majandusteadlane.

28. aprillil 1870 esitas Wiedemann taotluse järjekordse lähetuse asjus Balti kubermangudesse (vt joonis 7).

Lähetuse eesmärk – materjalide kogumine kreevinite ajaloo ja etnograafia kohta. Wiedemann palub anda talle välja lähetustunnistus ja 200 rubla nelja kuu peale. Meenutan, et akadeemia maksab talle elatuskuludeks 342 rubla 87 kopikat aastas.

Raha ja tunnistus antakse välja otsekohe. Akadeemia ei hoia oma liikmete arvelt vahendeid kokku. Lähetustunnistusest selgub, et Ferdinand Ivanovitš Wiedemann on tegelik riiginõunik. See seisus vastab kindralmajori aukraadile. Tema poole tuleb pöörduda „Teie Kõrgeausus” (vt joonis 8).

Wiedemanni akadeemilise toimiku lõpetab vormilt kuiv, ent sisult silmatorkav dokument. Selles on ennast teadusele ja oma perekonnale pühendanud inimese kogu elu.

№ 42

28 Января 1870

4.

Генерал,

В Комитет Управления Императорской Академии Наук.

Предлагаю отправить 2 суды
по мая месяца в разновременном
Академии командировку в Венгерские
Губернии для метеорологических исследований
и для собрания материалов для
истории и этнографии Крессингов,
можно есть покороче и просить ко-
митет Управления Академии о выдаче
мне своего мандата на посылку в
определенные Губернии, а также об оказании
распоряжения об отпуске мне 200 руб.,
назначенная Комиссией на эту коман-
дировку в Обществе Искусств Прусско-Ма-
тавастинского и Усторию-Римского-
ского Отделения 10го Марта сего года.

Академик Я. Виденманн.

Во исполнение выше изложенного в Венгерские
Губернии наемны отпустил 15 марта.

Академик Я. Виденманн.

Мой адрес в Дерзаво будет у Г. профессора Самсова

Joonis 7. Wiedemanni taotlus (fond 4, nimistu – /1870/, N 42, leht 4a)

rolli käigus. Näiteks puudub Wiedemanni kodune aadress akadeemia aadressraamatus, on aga leitav „Peterburi Saksa Teataja härradele akadeemikutele ja teistele Teaduste Akadeemia juures olevatele isikutele tasuta levitamise 1867. a nimekirjast”. Wiedemann ei tahtnud tõenäoliselt, et seda ajalehte toodaks talle koju, sellepärast on kodune aadress (Vassili saare 10. liin, Savitši maja; praegu maja nr 11 – tõlkija) korrallikult maha kriipsutatud ja asendatud tööaadressiga (akadeemia peahoone ülikooli vastas). Esimestena seisavad levitamisenimekirjas keiserliku perekonna liikmed (oli ju akadeemia keiserlik). Wiedemanni nimi on keiserliku perekonna liikmete naabruses, see on otsene tõend tema kõrge sotsiaalse staatuse kohta.

Demidovi preemia materjalide nimistu ei sisalda viiteid Wiedemanni töödele.

Ei ole leitud ikonograafilisi materjale – portreid ja fotosid.

A Baltic German at the Imperial Academy of Sciences of St Petersburg: The Archive of F. J. Wiedemann

Maria Jermakova

The main source for the study of the career of Wiedemann as a member of the academy is the file of the Imperial Academy of Sciences describing the appointment of the adviser of the governing body as an extraordinary member of the Academy. The file was opened on December 19, 1856 and the last document bears the date May 30, 1888.

Keywords: science history, linguistics, Wiedemann